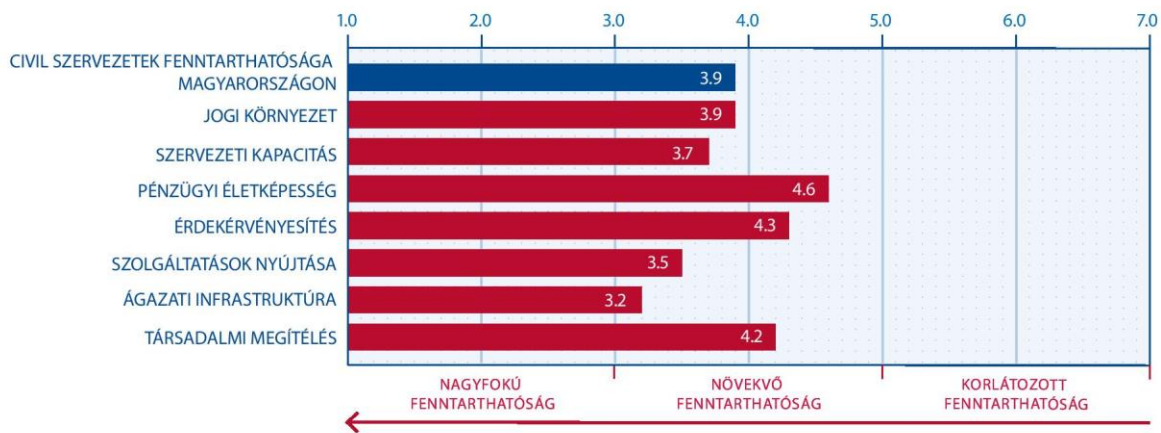

CIVIL SZERVEZETEK FENNTARTHATÓSÁGA ÁLTALÁBAN: 3.9

A 2020-as magyarországi helyzetet - akárcsak a világ többi részén - a COVID-19 világvjárvány határozta meg. A vírus okozta első néhány megbetegedést február végén jelentették az országban. A közvélemény nyomására a kormány március közepén bezáratta az iskolákat és korlátozó intézkedéseket vezetett be, amelyek június elejéig érvényben maradtak. A lezárás segített abban, hogy a járvány első hullámának egészségügyi hatásait a nyár folyamán napi 100 új megbetegedésre és összesen kevesebb mint 600 halálesetre korlátozzák. A gazdasági hatások azonban súlyosak voltak, a bruttó hazai termék (GDP) csak a második negyedévben 13,6 százalékkal csökkent. Március végén a parlament elfogadta az úgynevezett felhatalmazási törvényt, amely egy sor COVID-19 sürgősségi intézkedést tartalmazott, amelyek kriminalizálták a félretájékoztatás terjesztését, és lehetővé tették a kormány számára, hogy időbeli vagy egyéb korlátozások nélkül rendeleti úton kormányozzon. Ez a kormánnyal szembeni újabb nemzetközi bírálatokat váltott ki. A parlament felfüggesztésére vonatkozó nemzetközi értelmezések ellenére azonban a országgyűlés egész évben normálisan működött.

A viszonylag nyugodt nyár után augusztus végén az új COVID-19-es esetek száma gyorsan emelkedni kezdett, és ez a tendencia az év végéig töretlenül folytatódott. A további gazdasági visszaeséstől tartva a kormány több hónapig nem volt hajlandó jelentős új intézkedéseket vagy korlátozásokat bevezetni az üzletekben és a tömegközlekedésben kötelező maszkviselésen kívül. Átfogóbb intézkedéscsomagot, köztük egy újabb hatékony zárlatot csak november második hetében jelentettek be. Ekkorra a halálos áldozatok száma napi 100-ra emelkedett - ez a tendencia decemberben is folytatódott -, és több mint 6000 ember került kórházba.

A kormány mindkét lezárási időszakot saját politikai és gazdasági céljainak elérésére használta fel. Számos megkérdőjelezhető jogszabályt fogadtak el - mind rendeletek, mind a parlament által jóváhagyott módosítások formájában -, amelyeknek semmi közük nem volt a válsághoz, beleértve az alkotmány módosítását is. Ezen intézkedések közül több a leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű és interszexuális (LMBTI) embereket célozta, beleértve a nemváltoztatás jogi elismerésének tilalmát, valamint egy olyan rendelkezést, amely gyakorlatilag megtiltja az azonos nemű pároknak a gyermekek örökbefogadását; mindkettőt a hazai és külföldi tiltakozások ellenére fogadták el. Más rendeletek privatizálták az állami vagyont, például ingatlanokat, azáltal, hogy tulajdonjogukat egyházakra, vállalkozásokra és a kormány által létrehozott alapítványokra ruházták át, különösen a felsőoktatás területén. A világvjárvány alatt a kormány törekvéseit az átláthatóság hiánya jellemezte. Az év vége felé a kormány összeütközésbe került az Európai Unió (EU) vezetésével is, és azzal fenyegetőzött, hogy megvétózza a következő hétéves költségvetési időszak és az új helyreállítási alap jóváhagyását, mivel nem értett egyet az alapokhoz kapcsolódó javasolt jogállamisági feltételekkel.

Itthon a kormány a válság alatt célzott támogatás nélkül hagyta a kiszolgáltatott társadalmi csoportokat, köztük a vidéki szegényeket, a hajléktalanokat és a fogyatékkal élőket. A legsúlyosabban érintett vállalkozások számára nyújtott állásidő-kedvezményt meglehetősen későn vezették be, és elég korlátozott körben, mivel a munkáltatóknak bonyolult kritériumoknak kellett megfelelniük, és a kérelmezési eljárásokat is sok adminisztrációval

jártak. Augusztusi jelentések szerint az összesen 4,5 millió munkavállalóból csak mintegy 225 000 részesült ebben a támogatásban, miközben a munkanélküliek száma százezerrel nőtt az előző évhez képest. A kormány nem bővítette a szociális juttatások körét sem, beleértve a munkanélküli segély időtartamát, amely mindössze három hónap, a legrövidebb az EU-ban.

Ilyen körülmények között a helyi önkormányzatok és a civil társadalom vállalták a válság során leginkább érintettek megsegítésének terhéét. Közben azonban az önkormányzatok helyzete is jelentősen romlott, a központi kormányzat a helyi adók befagyasztásával vagy az állami költségvetésbe való átirányításával csökkentette bevételi forrásait. Ezek az intézkedések az ellenzéki vezetésű önkormányzatokat érintették leginkább, látszólag megtorlásként a 2019. októberi választásokon elért sikerekért. Erre példa a Budapest melletti Gödön tervezett, vitatott ipari beruházás. Miután az új polgármester kifejezte ellenérzését a tervvel szemben, a kormány rendeletet adott ki, amelyben a beruházást "nemzetgazdasági jelentőségűnek" nyilvánította, gyakorlatilag elvéve az önkormányzat jogát arra, hogy bármilyen módon részt vegyen a döntéshozatali folyamatban (ami jelentős lakossági tiltakozásokhoz vezetett), és az üzem jövőbeli adóbevételeit helyiről a megyei szintre irányította át.

Az önkormányzatok mellett a civil szervezetek is gyorsan reagáltak a válságra, jelentős erőforrásokat mozgósítva. A legtöbb szervezet, amely az adott körülmények között működőképes tudott maradni, tevékenységét így vagy úgy a világválságra összpontosította.

A civil szervezetek fenntarthatósága 2020-ban összességében változatlan maradt, bár három dimenzió - a szervezeti kapacitás, a pénzügyi életképesség és az ágazati infrastruktúra - enyhén romlott, főként a COVID-19 világválság és a kapcsolódó, a civil társadalmat elhanyagoló kormányzati politikák hatásai miatt. Míg a pénzügyi életképesség továbbra is a civil szervezetek fenntarthatóságának leggyengébb dimenziója Magyarországon, addig az érdekérvényesítés és a nyilvánosság is meglehetősen korlátozott maradt.

A Központi Statisztikai Hivatal által közzétett legfrissebb adatok szerint 2019-ben valamivel kevesebb mint 61 ezer nonprofit szervezet működött, ami 600-zal kevesebb az előző évhez képest. Az egyesületek, alapítványok és egyéb típusú szervezetek aránya az összes szervezeten belül változatlanul 34 000, 19 000, illetve 8000 körül alakult. Az egyesületek és alapítványok összes bevétele 2019-ben 900 milliárd forint (3,1 milliárd dollár) volt, ami 8 százalékos növekedést jelent 2018-hoz képest; ez a tendencia azonban 2020-ban valószínűleg megfordult a világválság és az állami finanszírozás ezzel összefüggő csökkentése miatt.

JOGI KÖRNYEZET: 3.9

A magyarországi civil társadalmat szabályozó általános jogi környezetet 2020-ban pozitív és negatív fejlemények egyaránt befolyásolták, így a dimenzió általános pontszáma nem változott.

A civil szervezetek nyilvántartásba vételének folyamata általában zökkenőmentes. Az elektronikus/online regisztrációs rendszer rutinná vált, és az általános folyamat is gyorsabbá lett. Az egyes megyei bíróságok gyakorlata azonban továbbra is némileg eltérő, ami némi bizonytalanságot és kiszámíthatatlanságot eredményez a rendszerben. A világválságra reagálva külön rendeletek tették lehetővé a kuratóriumi ülések és közgyűlések virtuális megtartását, és meghosszabbították a civil szervezetek jelentéstételi határidejét. Egyébként a civil szervezetek működését szabályozó alapvető jogszabályok nem változtak.

Figyelemre méltó fejlemény, hogy június 18-án az Európai Unió Bírósága (EUB) úgy döntött, hogy a külföldről támogatott szervezetekről szóló 2017-es törvény¹ több ponton is sérti az uniós jogot, többek között a gyűlekezési szabadság, a magánélethez való jog és a tőke szabad mozgásának korlátozása miatt. Bár a bírósági döntés kötelezi a magyar kormányt a jogszabály hatályon kívül helyezésére, ez az év végéig még nem történt meg. Ehelyett szeptembertől a Tempus Közalapítvány, az EU Erasmus+ programját Magyarországon kezelő nemzeti ügynökség szeptembertől kezdve a szerződéskötés kötelező előfeltételként a civil szervezet pályázóktól és a kiválasztott támogatottaktól nyilatkozatokat kért arról, hogy megfelelnek a külföldi finanszírozású szervezetekre vonatkozó rendelkezéseinek. Több érintett szervezet nyilvánosan tiltakozott ez ellen az intézkedés ellen, eredménytelenül. Az,

¹ A külföldről támogatott szervezetek átláthatóságáról szóló törvény arra kötelezi az évente legalább 7,2 millió forint (kb. \$25 500) nem hazai forrásokból támogatáshoz jutó szervezeteket, hogy külön regisztrálják magukat, és tüntessék fel a "külföldről támogatott szervezet" címet honlapjukon is kiadványaikon.

hogy a magyar kormány az Európai Bíróság ítélete ellenére nem tett lépéseket a külföldi finanszírozású jogszabály hatályaon kívül helyezésére vagy módosítására, valószínűleg a közeljövőben újabb kötelezettségzegési eljárást eredményez az Európai Bizottság részéről. Eközben a 2018-as Stop Soros jogszabály, amely a bevándorlás támogatását (amely magában foglalja a menedékkérők számára nyújtott jogi segítségnyújtást, valamint a bevándorlást pozitív színben feltüntető "propagandát") bűncselekménynek minősíti, továbbra is az függőben van uniós bíróság előtt, ahol 2019 nyara óta vár döntésre. Bár a civil szervezeteket nem érte közvetlen következmény e két jogszabály rendelkezéseinek megsértése miatt (a Tempus-követelmény kivételével), ezek továbbra is fenyegetést jelentenek a civil társadalomra nézve.

Az év során néhány más, a civil szervezetek működését közvetve érintő jogszabály is módosult, részben a világhírványra reagálva. A tavaszi és őszi zárlatok idején teljes körű gyülekezési tilalmat rendeltek el, ami gyakorlatilag illegálissá tett minden tiltakozást (lásd bővebben az Érdekvédelem című fejezetben). Emellett az állami szervek számára az közérdekű adatok kiadására vonatkozó kérelmekre való válaszadás határidejét tizenöt nappal hosszabbították meg, ami a gyorsan változó helyzetben a legtöbb ilyen erőfeszítést elavulttá tette.

Nyáron a felnőttképzési törvény módosítása keltett aggodalmat a civil szervezetek körében. A meglehetősen homályosan megfogalmazott rendelkezések úgy tűntek, hogy a törvény hatályát kiterjesztik a civil társadalom által szervezett valamennyi képzésszerű tevékenységre, és kötelezik őket arra, hogy rendezvényeikről részletes információkat - beleértve a résztvevők listáját is - regisztráljanak az illetékes állami hivatalnál. Alig néhány nappal a módosítás hatályba lépése előtt az illetékes minisztérium kiadott néhány iránymutatást, amely tisztázta, hogy a civil szervezetek tipikus, alkalmi és rövid távú képzéseit nem kell regisztrálni, így a legtöbb aggodalom eloszlott. Azok a civil szervezetek, amelyek rendszeresebben szerveznek képzéseket, és regisztráltatták magukat, még nem számoltak be gyakorlati problémákról.

A korábbi években megfigyelt, civil szervezetek elleni médiakampányok 2020-ban is folytatódtak, bár valamivel kisebb intenzitással, és az év vége felé nagyobb hangsúlyt kaptak az emberi jogi, különösen az LMBTI-szervezetek. Egyébként a civil szervezeteket az év során nem érte közvetlen zaklatás a kormány részéről.

A civil szervezetek adózása 2020-ban alig változott. Változott a közigazgatási illetékekre vonatkozó jogszabály, amely a mentességet élvező szervezetek körét az összes civil szervezetről csak a közhasznú státusszal rendelkezőkre szűkítette. Ugyanakkor a világhírványra reagálva eltörölték a természetbeni adományokra kivetett általános forgalmi adót, bár a szükséges adminisztráció miatt ez csak azoknak kedvezett, akik nagy mennyiségű ilyen támogatást kaptak. Az adófizetőknek továbbra is lehetőségük van arra, hogy jövedelemadójuk 1 százalékát egy civil szervezetnek juttassák.

A civil szervezetek továbbra is szabadon gyűjthetnek pénzeszközöket, szerezhetnek jövedelmet és köthetnek szerződéseket. A civil szervezetek külföldi adományozóktól is fogadhatnak el forrásokat, bár ez a "külföldről támogatott" szervezetekről szóló jogszabály miatt megkérdőjelezhető.

A helyi jogi kapacitás 2020-ban nem változott. Néhány civil szervezet - különösen a Társaság a Szabadságjogokért (TASZ) és a Közérdekű Jogvédelem Globális Hálózata (PILnet) - továbbra is nyújt minőségi jogi szolgáltatásokat, de a kereslet nagyobb, mint a kínálat. Ezek a szolgáltatások még mindig inkább Budapesten érhetőek el, bár a TASZ megkezdte a nagyobb vidéki városokban helyi irodák nyitását.

SZERVEZETI KAPACITÁS: 3.7

A világvárvány és annak következményei alapvető hatással voltak a civil szervezetek 2020-as szervezeti kapacitásaira, többnyire negatív irányban. A nagy, városi székhelyű professzionális szervezetek és a kis, gyenge, alulfinanszírozott helyi csoportok között meglévő szakadékok még hangsúlyosabbá váltak, a civil társadalom "középosztálya" (a vidéki városok közepes méretű szervezetei) szinte teljesen eltűnt. A legfrissebb hivatalos statisztikák szerint 2019-ben a civil szervezetek több mint 70 százaléka 5 millió forintnál (17 250 dollár) kisebb éves költségvetéssel működött; ez az arány évek óta változatlan, és valószínűleg 2020-ban is így maradt.

Miközben az általános szervezeti kapacitás csökkent, az önkéntesek, segítők számának növelése terén történt némi előrelépés. Egyre több szervezet - elsősorban nagyobb, szakmai szervezetek - tudatosan ápolja támogatói körét, vezet adatbázisokat és terjesztett hírleveleket 2020-ban, és a világvárvány okozta társadalmi válság sok új embert inspirált önkéntes munkára. Azt azonban még nem tudni, hogy a civil szervezetek képesek-e fenntartani ezt a hullámot és hosszú távon megtartani új támogatóikat, vagy ez eltűnik, amint a dolgok visszatérnek a "normális kerékvágásba".

A világvárvány gyakorlatilag lehetetlenné tette a stratégiai tervezést, és szervezetek 2020-ban folyamatosan kénytelenek voltak felülvizsgálni terveiket. Bár sok civil szervezet gyorsan mozgósított a válság hatásainak enyhítésére, ez gyakran ad hoc, azonnali intézkedések formájában történt a hosszabb távú erőfeszítések helyett. Sok szervezet olyan tevékenységeket vállalt, amelyek kívül esnek szokásos küldetésükön és céljaikon. Néhány érdekvédelmi szervezet például élelmiszeradományok gyűjtésébe és szétosztásába kezdett.

Az ágazat belső irányítási struktúrái általában véve továbbra is gyengék. Csak a legnagyobb néhány száz szervezet rendelkezik világos struktúrákkal, valamint a feladatok és felelősségi körök megosztásával. A világvárvány arra kényszerített néhány civil szervezetet, különösen azokat, amelyek nem tudták folytatni rendszeres tevékenységüket, hogy nagyobb figyelmet fordítsanak munkájuk módjára, és újragondolják belső működési módszereiket. A fiatalok által vezetett újabb szervezetek általában az üzleti világ vezetési módszereiből merítenek ihletet, bár a hatásmérés eszközei és módszerei még mindig nem terjedtek el széles körben a civil szektorban.

A civil szervezetek személyi állománya súlyosan megsínylette a világvárványból eredő pénzügyi válságot. Bár átfogó statisztikák nem állnak rendelkezésre, a tavasszal több szereplő - köztük a Simpact, a Nonprofit Információs és Oktatási Központ (NIOK) Alapítvány és a Civilizáció koalíció - által végzett felmérések szerint a válaszadók akár 30 százaléka is elbocsátásra kényszerült, mivel - a kormány ezzel ellentétes kijelentései ellenére - a civil szektor kimaradt a bértámogatási programokból, amelyek célja az alkalmazottak megtartása volt a korlátozások alatt. A leépítések hosszabb távú hatása még nem látható.

A civil szervezetek technikai fejlődését illetően vegyes a kép. Miközben az online működésre és eseményekre való áttérés felgyorsította a tanulást és az alkalmazkodást ezen a területen, az ágazat hiányosságaira is rávilágított. A fent említett felmérések szerint a válaszadók 40-50 százaléka viszonylag zökkenőmentesen tette át működését online, míg a másik fele azt jelezte, hogy az átállás leküzdhetetlen akadályokat gördített elébe. Bár a legtöbb civil szervezet rendelkezik alapvető informatikai eszközökkel, köztük okostelefonokkal és laptopokkal, és legalább egy Facebook-oldallal, ezek az eszközök gyakran elavultak vagy elégtelenek a megnövekedett igényekhez képest. Az év során a civil szervezetek aktívan szerveztek és részt vettek az iskolák zárva tartása idején a digitális oktatást támogató eszközök gyűjtésére és szétosztására irányuló kampányokban. A kibebiztonság viszont olyan kérdés, amellyel csak a legnagyobb és legkitettebb szervezetek foglalkoznak.

PÉNZÜGYI ÉLETKÉPESSÉG: 4.6

A világválság okozta válság hátrányosan érintette a civil szervezetek pénzügyi életképességét. A civil szervezetek körében végzett valamennyi fent említett felmérés szerint a válaszadók mintegy háromnegyede rövid távon bevételkiesést szenvedett el, és hosszabb távon is hasonlóra számított. A kormány a világválságra válaszul nem nyújtott külön támogatást vagy könnyítést a civil szervezeteknek, sőt a nonprofit szervezeteket még az áprilisban bevezetett, nagyon korlátozott bértámogatási rendszerből is kizárták.

2020-ban a Nemzeti Együttműködési Alap - a civil szervezetek fő állami finanszírozási eszköze - teljes költségvetését a 2019-es 5,5 milliárd forintot (kb. 18,3 millió dollár) összegről 7,7 milliárd forintra (kb. 26,5 millió dollár) emelték; 2021-re további emelést ígérnek

9,3 milliárd forintra (kb. 32 millió dollár). Az 5000 főnél kisebb településeken működő civil szervezetek 2020-ban egy új forráshoz, a Falusi Civil Alaphoz is hozzáférhettek, amelynek keretösszege 5 milliárd forint (kb. 17,2 millió dollár) volt. A kormány azonban továbbra is ellenőrzi ezen alapok elosztását, és a folyamat továbbra is átláthatatlan és elfogult a lojális szervezetek irányába, amelyeket gyakran helyi pártfunkcionáriusok alakítanak vagy vezetnek, szemben a független civil szervezetekkel. Az EU Strukturális Alapjaiból származó támogatás a jelenlegi hétéves költségvetési időszak közelgő végével kifizetett, így a civil szervezetek számára 2020-ban nem álltak rendelkezésre ilyen pályázatok. A korábbi várakozásokkal ellentétben a helyi önkormányzatok, különösen az ellenzéki vezetéseik, amelyek a járvány leple alatt súlyos költségvetési megszorításokat szenvedtek el, nem tudtak jelentős összegű támogatást nyújtani a civil szervezeteknek. Budapest VIII. kerülete például az év során összesen csak 7 millió forintot (kb. 24 ezer dollárt) juttatott a civil szervezeteknek.

Mivel az állami finanszírozás gyakorlatilag elérhetetlen, a külföldi támogatás, különösen a nemzetközi filantróp adományozók által nyújtott támogatások továbbra is kulcsfontosságúak számos civil szervezet, különösen az emberi jogi és érdekvédelmi szervezetek számára. Több adományozó, köztük a Civitates, a Sigrid Rausing Trust és a Nyílt Társadalom Alapítványok 2020-ban is folytatták folyamatban lévő finanszírozási programjaikat. Emellett néhány új program is indult az év során. Például a Porticus által támogatott Stronger Roots, Stronger Ties program mintegy 1 millió eurós támogatást osztott ki, míg a Mercator Alapítvány Civic Europe programja 50 000 euróig terjedő támogatást nyújtott néhány különböző magyarországi projektnek; mindkét kezdeményezés a kapacitás- és támogatói kör építésre összpontosít, különösen a vidéki civil szervezeteket célozva meg. A magyar kormány az év végén végre megkötötte a régóta várt megállapodást az Európai Gazdasági Térség (EGT) és Norvég Alapok támogató országaival.

A civil szervezetek vegyes tapasztalatokról számoltak be a vállalati adományozással kapcsolatban 2020-ban. Tavasszal több vállalat felfüggesztette hagyományos kisösszegű támogatási programjait. A Tesco és a Lafarge például egyaránt leállította programját, mielőtt ősszel újraindította volna. A vállalatok jelentős, többnyire természetbeni adományokat is nyújtottak a válság által érintettek megsegítésére. Ez a fajta támogatás azonban koncentráltabb, és a nagyobb jótékonyági szervezetekre, például a Vöröskeresztre irányult.

Ezzel egyidejűleg megugrott a válság miatt kiszolgáltatott helyzetben lévők számára nyújtott magánadományok száma, és sok szervezet indított adományozási kampányokat, amelyek során rászoruló családok ezreinek nyújtottak élelmiszersegélyt, higiéniai eszközöket és a digitális oktatáshoz szükséges felszereléseket. A NIOK Alapítvány adjukosze.hu platformján keresztül márciusban összegyűjtött összegek tízszeresére, áprilisban pedig tizennyolcszorosára nőttek az egy évvel korábbihoz képest. Ez a hullám azonban fokozatosan eltűnt a korlátozások júniusi feloldása után, és a második hullámban sem volt megfigyelhető hasonló lelkesedés. A civil szervezetek egyre profibbakk az online adománygyűjtésben - ez volt a legelterjedtebb adománygyűjtési eszköz a korlátozások alatt -, és egyre gyakrabban használnak más kreatív eszközöket is, például a "nagykövetek" által végzett gyűjtéseket, az Adakozó keddet stb. Több évnyi folyamatos csökkenés után 2020-ban nőtt az 1 százalékos mechanizmuson keresztül adományozott teljes összeg (mintegy 800 millió forinttal, kb. 2,7 millió dollárral), ahogyan azoknak a

személyeknek a száma is, akik személyi jövedelemadójuk 1 százalékát egy civil szervezetnek utalták. A növekedés háttérében valószínűleg az állt, hogy a gyűjtési időszak egybeesett a járvány első hullámával.

A saját jövedelem még mindig nem jelent jelentős bevételi forrást a legtöbb civil szervezet számára. Noha úgy tűnik, hogy egyre nő azon szervezetek száma, amelyek árukat állítanak elő és webáruházakat tartanak fenn (például hátrányos helyzetű emberek által készített művészeti termékeket kínálnak), e törekvések irányítása sok erőfeszítést és erőforrást igényel. Néhány szociális vállalkozás pénzügyileg fenntarthatóbbá vált, de ez még mindig nem elterjedt.

A kormánybarát kvázi-civilek kivételével a legtöbb civil szervezet átlátható módon működik, legalábbis az alapszintet tekintve, mivel a törvény előírja számukra, hogy éves jelentéseket és beszámolókat készítsenek és tegyenek közzé. Az általános számlázási szabályok 2020-ban bevezetett módosítása, amely kötelezővé teszi az elektronikus számlázási programok használatát és az adóhatóság számára a valós idejű hozzáférést, várhatóan tovább javítja az átláthatóságot. Mindazonáltal általában csak a potenciális támadásoknak jobban kitett szakmai szervezetek tartanak fenn kifinomultabb pénzügyi irányítási rendszereket.

ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉS: 4.3

2020-ban a civil szervezetek érdekérvényesítését ellentétes tendenciák befolyásolták, ami stagnáló pontszámot eredményezett.

A nyilvánosság részvételét előíró hatályos jogi rendelkezések ellenére sem a központi kormányzat, sem a parlament nem reagál a "kívülről" érkező kritikákra és javaslatokra, sőt gyakran egyenesen ellenséges azokkal. A lezárások idején átmenetileg korlátozták a gyülekezés és a véleménynyilvánítás szabadságát. Különösen a gyülekezések teljes betiltása hagyott kevés lehetőséget az embereknek arra, hogy kifejezzék ellenvéleményüket. Az online petíciókat - különösen az ahang.hu platformon keresztül - egyre többen használták, de ezek nem, vagy csak kevésbé voltak hatással a döntéshozókra, annak ellenére, hogy néhány fontos országos kérdésben - különösen a jogállamisági normákat hátrányosan érintő sürgősségi korlátozások ellen - akár 100 000 aláírást is összegyűjtöttek. Amikor két független országgyűlési képviselő járműdemonstráció-sorozatát szervezett, amelynek során az autók köröztek és dudáltak egy belvárosi körforgalomban, a rendőrség a résztvevők megbírságolásával reagált, vagy a közlekedési szabályokra, vagy a rendkívüli korlátozásokra hivatkozva.

A tavasszal elfogadott felhatalmazási törvény jelentősen szigorította a vilá járványról szóló hamis információk terjesztéséért kiszabható büntetőjogi szankciókat is. Ahelyett azonban, hogy ezt a rendelkezést a kialakulóban lévő vírusellenes mozgalom ellen alkalmazta volna a rendőrség, inkább arra használta, hogy megfélemlítsen néhány magánszemélyt, akik a közösségi médián keresztül posztoltak az egészségügyi rendszer hiányosságairól, és a hajnali órákban házkutatást tartottak náluk; de egyik esetben sem került sor vádemelésre.

Ugyanakkor a 2019 őszi megválasztott önkormányzatok közül sokan nyitottságot mutattak a civil társadalom részvétele és a szervezetekkel való együttműködés iránt. Az év elején a budapesti városháza új civil együttműködési koncepció kidolgozásába kezdett, és különböző kerekasztal-beszélgetéseket és részvételi tervezési folyamatokat szervezett, ezeket azonban a járvány megakasztotta. A civil együttműködésről szóló helyi rendeletet végül novemberben fogadták el, de az eredeti célokhoz és ambíciókhoz képest a végleges változathoz hiányoztak a progresszív elemek. Pécs város önkormányzata felkérte a helyi civil szervezeteket, hogy az önkormányzattal együttműködve dolgozzák ki a civil stratégiát. Néhány budapesti kerület és megyeszékhely, például Miskolc, szintén külön egységeket vagy irodákat hozott létre, amelyek a társadalmi együttműködésért és részvételért felelősek.

A kedvezőtlen politikai környezet ellenére a civil szervezetek 2020-ban is aktívan részt vettek az érdekérvényesítésben. Az év során a legnagyobb ilyen jellegű erőfeszítés a Színház- és Filmművészeti Egyetem ügye volt. Nyáron a kormány átszervezte ennek az intézménynek a vezetését, csakúgy, mint más egyetemét,

ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉS MAGYARORSZÁGON

gyakorlatilag megszüntetve az autonómiáját, és minden hatáskört átadva egy újonnan létrehozott alapítvány kuratóriumának, amelyben az egyetemi közösség nem képviselheti magát. Válaszul az oktatók sztrájkba léptek, a diákok pedig hetven napon át elfoglalták az egyetem épületeit Budapest belvárosában, és csak akkor adták fel, amikor novemberben bejelentették az újabb lezárásokat. Ez idő alatt számos kreatív és látványos akciót is szerveztek, a legnagyobb ilyenben több mint tízezer tüntető vett részt egy békés felvonuláson. A blokádnak spontán szimbóluma - a diákok által használt piros-fehér kordonszalag - rendszeresen láthatóvá váltak a városban. A kormány mégsem volt hajlandó teljesíteni a diákok legfontosabb követelését: hogy a "bábkinvezettek" helyett közvetlenül az illetékes miniszterrel konzultáljanak és tárgyaljanak.

A civil szervezetek más kisebb érdekérvényesítő sikereket is elértek, például a vízparti infrastruktúra-fejlesztések ellen több helyen. Ennek eredményeképpen egy helyi csoportokból álló informális koalíció jött létre, amely különböző helyszíneken, többek között a Balaton, a Fertő-, a Tatai- és a Velencei-tó egyes projektjei ellen mozgósított. A Civilizáció koalíció számos közös tiltakozási kezdeményezést koordinált. A hazai problémákra való reagálás mellett a civil szervezetek szolidaritásukat fejezték ki a külföldi mozgalmakkal és tiltakozásokkal is, beleértve a lengyelországi abortuszellenes mozgalmat és a fehéroroszországi demokrácia tüntetéseket.

Az ember jogi szervezetek és ügyvédek az év során több nagy horderejű bírósági ügyben is közreműködtek. Ezek egyike kártérítést biztosított a gyöngyöspatai romáknak, akik gyermekként csak szegregált, alacsonyabb színvonalú oktatásban részesültek. Hasonlóképpen, több bírósági ítélet anyagi kártérítést biztosított a túlsúlyos és kedvezőtlen börtönkörülmények miatt az elítélteknek. A miniszterelnök februárban tartott évértékelő beszédében ezeket az ítéleteket "jogtalanul megkeresett pénznek" és "börtönbiznisznek" titulálta, a felperesek ügyvédjeit pedig "a Soros-hálózat tagjainak" nevezte. A magyar civil szervezetek hozzájárultak néhány, nemzetközi bíróságokon elért győzelemhez is, köztük a külföldről finanszírozott szervezetekről szóló törvény ügyéhez, valamint egy másikhoz, amely betiltotta a kormány azon gyakorlatát, hogy menedékkérőket úgynevezett "tranzitónákban" tartanak fogva².

A civil szervezetekről szóló törvény reformjáért folytatott lobbizás 2020-ban gyakorlatilag lehetetlen és nem létező maradt.

SZOLGÁLTATÁSOK NYÚJTÁSA: 3.5

Bár a civil szervezetek szolgáltatásait teljes mértékben a 2020-as világvárvány határozta meg, a szolgáltatásnyújtás általános szintje nem változott lényegesen.

A múltban a civil szervezetek számos szolgáltatást nyújtottak, különösen az egészségügyi és szociális ellátás, az oktatás, a kultúra és a szabadidő területén, most azonban szinte teljesen ki vannak zárva az ilyen szolgáltatások nyújtásából, mivel nem szerződhetnek a pályázatokra, illetve nem szervezhetnek ki állami szolgáltatásokat, amelyeket ehelyett kizárólag olyan nagy egyházi alapon működő jótékonyági szervezetek kapnak, mint a Máltai Szeretetszolgálat, a Baptista Segélyszervezet és a Caritas. Ráadásul a központi kormány a világvárvány ürügyén jelentősen csökkentette az önkormányzatok különböző bevételi forrásait (például csökkentette a helyi

adókat), ezzel korlátozva az önkormányzatok lehetőségeit a szolgáltatások helyi finanszírozására, amit gyakran a civil szervezeteken keresztül tesznek meg. Szeptemberben több olyan, hátrányos helyzetű gyermekeket ellátó iskolának, amelyeket jól ismert és gyakran kritikus civil szervezetek működtetnek - köztük az Igazgyöngy Alapítvány és az Oltalom Karitatív Egyesület -, váratlanul a felére vagy még kevesebbre csökkentették a normatív támogatását, ami közfelháborodást váltott ki (bár a nagyobb, egyházi alapon működő jótékonyági szervezetek hallgattak). Ez a

² 2016 óta a menedékkérők nem léphetnek Magyarország területére, hanem a határon felállított börtönszerű "tranzitónába" irányítják őket, és kérelmüket csak innen adhatják be. Jelentések szerint a hatóságok naponta legfeljebb 2-3 kérelmet bírálnak el. Mivel ezek többségét is elutasítják, a menedékkérőknek a tranzitónában kell megvárniuk fellebbezésük eredményét is.

példa is világosan mutatja, hogy a kormányzat nem ismeri el a civil szervezeteket - néhány kiválasztott szervezeten kívül - szolgáltatóként.

E rendszerszintű akadályok ellenére számos szolgáltató civil szervezet gyorsan alkalmazkodott a világvárvány követelményeihez, és gyakran az elsők között kezelték a korlátozásokból eredő társadalmi válsághelyzeteket. A Civilizáció koalíció által májusban a szélesebb tagság körében végzett felmérés szerint a válaszadó nyolcvanöt civil szervezet 40 százaléka a világvárvánnyal kapcsolatos új tevékenységekbe kezdett. Ezek közül a legjellemzőbb (az összes új tevékenység felét kitevő) az adományok (pénzbeli és természetbeni) gyűjtése és a kiszolgáltatt csoportok, különösen a vidéki szegények támogatása volt, akik elsőként veszítették el amúgy is bizonytalan jövedelmüket. Más szervezetek aktívan szerveztek online oktatást, terjesztettek információkat és nyújtottak jogi segítséget.

A világvárvánnyal összefüggésben a szükségletek elég nyilvánvalóak és azonnaliak voltak. De normális körülmények között is, az adott közösségben működő civil szervezetek általában világosan ismerik a szükségleteket, és reagálnak ezekre, annak ellenére, hogy a vonatkozó adatok szisztematikus gyűjtése és a felmérések ritkák. A civil szervezetek a lehetőségeikhez mérten megkülönböztetés nélkül nyújtanak szolgáltatásokat és termékeket a célcsoportok széles körének. A szolgáltatások legtöbb kedvezményezettje azonban nincs abban a helyzetben, hogy fizessen ezért, különösen a világvárvány idején, amikor a civil szervezetek szolgáltatásaira az éhezés és a nélkülözés megelőzése érdekében volt szükség, például a leszakadó vidéki területeken. Egyébként a civil szervezetek szolgáltatásainak költségmegtérülése a legjobb esetben is csak részleges. Az állami intézmények vagy vállalkozások részéről kevéssé vagy egyáltalán nem mutatkozik érdeklődés a civil szervezetek szakértelmének vagy kutatásainak megvásárlására.

ÁGAZATI INFRASTRUKTÚRA: 3.2

A civil szektort támogató infrastruktúra 2020-ban kissé gyengült.

Elméletileg a kormány által kinevezett és finanszírozott civil információs központok hálózata szolgál a civil szervezetek fő közvetítő-támogató infrastruktúrájaként. Teljesítménye azonban romlik. Úgy tűnik, hogy az e szerepet betöltő szervezetek kiválasztásánál inkább a lojalitás, mint a szakértelem az irányadó elv. 2020-ban a legrégebben működő pécsi (Dél-Magyarország) központot, amelyet a Nevelők Háza Egyesület működtetett, egy ismeretlen, az előző önkormányzat pártfunkcionáriusaiból álló szervezet váltotta fel. Ugyanakkor az olyan független forrásközpontok, mint a NIOK Alapítvány, egyre nehezebben tudják finanszírozni szolgáltatásaikat..

Regionális szinten a Nyílt Társadalom Alapítványok által támogatott pécsi és debreceni civilszervezeti központok, amelyeket az Emberség Erejével Alapítvány, illetve az Alternatív Közösségek Szövetsége működtet, továbbra is képzést és közösségi teret biztosítottak a civil szervezetek számára. A 2020-as évben kisösszegű pályázati programokat is hirdettek krízisakciók támogatására. Két közösségi alapítvány - Pécsen és Budapest IX. kerületében - továbbra is aktív az országban. Az északkeleti régióban működő Kárpátok Alapítvány-Magyarország 7 millió forint (kb. 24 000 dollár) pénzügyi támogatást, valamint további természetbeni támogatást tudott nyújtani partnereinek a járvány idején.

A világvárvány körülményei miatt a civil szervezeteknek 2020-ban képzéseiket és hasonló tevékenységeiket online kellett szervezniük. Ez egyrészt növelte az ilyen szolgáltatások elérhetőségét, mivel a képzésekkel foglalkozó szervezetek több lehetőséget tudtak kínálni, és az emberek a távolságtól függetlenül részt vehettek rajtuk. Másrészt egy idő után a személyes találkozások hiánya bizonyos fáradtságához vezetett, különösen a kisebb civil szervezetek képviselői körében, akik általában önkéntes alapon dolgoznak, és kevésbé gyakorlottak az online videokonferencia-eszközök használatában. A civil szervezetek számos képzési lehetőséget biztosítottak, amelyek olyan témákkal foglalkoztak, mint a civil szervezeti kommunikációja, az adománygyűjtés, a nyilvánosságban való részvétel és az aktív állampolgárság. A világvárvány új körülményeihez kapcsolódó témákban is volt képzés, beleértve a virtuális

találkozók szervezését és facilitálását, a különböző online eszközök használatát és az online crowdsourcingot. Más témák, mint például a menedzsment és a vállalkozói tevékenység nem igazán kerültek terítékre az év során.

A Civilizáció továbbra is az egyetlen aktív koalíció, amely különböző területeken működő civil szervezeteket tömörít. Bár a Civilizáció tagjainak többsége budapesti, néhányan más vidéki nagyváros is képviselteti magát. Amellett, hogy a tagok számos közös kezdeményezést koordináltak, többek között a Tempus Közalapítvány magatartását és az Egyenlő Bánásmód Hatóság ombudsmani hivatalba történő beolvasztását ellenző petíciókat, közös, szabadteri sajtótájékoztatót is tartottak az Európai Bíróság júniusi döntése alkalmából. A Civilizáció mellett olyan területeken is léteznek tematikus civilszervezeti hálózatok, mint a környezetvédelem és az oktatás. Emellett a Szabad Terek a civil szervezetek közösségi központjainak hálózata, amely jelenleg nyolc városban működik.

Az ágazatközi együttműködés továbbra is meglehetősen gyenge. Vannak példák a civil szervezetek partnerségére egyes médiumokkal vagy vállalkozásokkal (pl. IKEA, lásd alább), többek között a világváros kapcsolatán, míg a szakszervezetek és a civil szervezetek közötti informális együttműködés a köz- és felsőoktatással kapcsolatos kérdések körül figyelhető meg. A kormánnyal való partnerségek politikai és ideológiai vonalak mentén alakulnak, és a független civil szervezetek általában nem tudnak jó munkakapcsolatot kialakítani a kormányzati partnerekkel.

TÁRSADALMI MEGÍTÉLÉS: 4.2

Az ellentmondásos tendenciák 2020-ban is befolyásolták a civil szervezetek társadalmi megítélését, ami a tavalyi évhez képest változatlan pontszámot eredményezett.

A korábbi évekhez hasonlóan a civil szervezetek 2020-as megjelenését nagymértékben meghatározta a magyar médiatér, amelyet a kizárólag kormánypropagandát közlő médiumok urálnak; ide tartoznak a közszolgálati televízió és rádió, a regionális újságok, a rádiók és sok más médium. 2020-ban a médiaszabadság és pluralizmus újabb csapást szenvedett el azzal, hogy kormánybarát üzletemberek átvették a vezető független hírportált, az Index.hu-t, ami a teljes szerkesztőség lemondásához vezetett (akik később egy új portált, a telex.hu-t alapítottak). Az Index.hu teljesen új stábbal és jelentősen megváltozott tudósítási stílussal működik tovább. Ez és a

hasonló változások tovább korlátozták a civil szervezetek esélyeit arra, hogy üzenetek kiegyensúlyozott bemutatást kapjanak, mivel a kormánypárti média kizárólag lejárató kampányokat és rágalmakat folytat, amelyek 2020-ban különösen az emberi jogi és LGBTI-szervezeteket vették célba.

Az év elején úgy tűnt, hogy a roma tanulók szegregációjával és a börtönkörülményekkel kapcsolatos bírósági döntések fontos témák lesznek a civil szektort illetően, mivel ezekkel maga a miniszterelnök is foglalkozott. A világváros azonban elvitte a reflektorfényt a civilekről, és még a kormánypárti médiában "szokásos" verbális támadások is ritkábbak lettek a lezárások idején. Az év vége felé az LGBTI közösség lett a kormány következő célpontja azokkal a törvényi változásokkal, amelyek megtiltották a törvényes nemváltoztatást, és gyakorlatilag lehetetlenné tették az azonos nemű pároknak a gyermekek örökbefogadását. Emellett a miniszterelnök szóbeli támogatását fejezte ki egy szélsőjobb oldali képviselő (a Mi Hazánk párt) nagy nyilvánosságot kapott akciója mellett, aki egy Meseország mindenkié című gyermekkönyvet aprítógéppel darált le. A Labrisz Leszbikusok Egyesületének kiadványához, amely a "más" emberek, köztük a meleg és a fogyatékkal élők, valamint a különböző faji háttérű emberek befogadását szorgalmazza, számos író járult hozzá. Ironikus módon a botrány után a könyv eladásai az egekbe szöktek.

A központi kormányzat hozzáállásával ellentétben a 2019 őszén megválasztott új önkormányzatok partnerként és erőforrásként tekintenek a civil szervezetekre, és sokan közülük különböző pozíciókban civil társadalmi háttérrel rendelkező embereket alkalmaznak. Emellett az ellenzéki pártok által kormányzott városokban, köztük Pécsen, a helyi újságok és hírportálok szélesebb körű és pozitívabb tudósításban részesítik a civil szervezeteket. Kevés átfogó információ áll rendelkezésre arról, hogyan ítéli meg az üzleti szektor a civil szervezeteket. De úgy tűnik, hogy bár

sok vállalkozás még mindig óvatos az ellentmondásos szervezetek bevonásával kapcsolatban, egyre többen tekintik egyenrangú félnek ezeket is. Erre példa az IKEA partnersége a NaNE-vel, az egyik vezető női jogvédő szervezettel.

Mivel nincsenek új közvélemény-kutatási vagy felmérési eredmények, nem lehet megmondani, hogy 2020-ban változott-e a civil társadalomról alkotott, még mindig túlnyomórészt pozitív kép. A civil szervezetek tevékenysége és a világjárványból eredő válság enyhítésére tett erőfeszítéseik valószínűleg hozzájárultak ahhoz, hogy sokak számára bizonyítsák a civil szervezetek szerepét és munkájuk fontosságát.

Más lehetőségek hiányában a civil szervezetek kénytelenek professzionálisabban kommunikálni és használni a közösségi médiát, bár természetesen továbbra is nagy különbségek vannak a különböző szervezetek között. Továbbra is a Facebook a domináns csatorna, de a professzionálisabb szervezetek egy része egyre inkább az Instagramot és a Twittert is használja, utóbbi inkább a nemzetközi közönségnek szól. A Civilizáció koalíció tavasszal "Együtműködünk" címmel közös online kampányt folytatott, elsősorban a Facebookon, amely elsősorban arra kérte az adófizetőket, hogy éljenek azzal a lehetőséggel, hogy jövedelemadójuk 1 százalékát a jogosult civil szervezeteknek ajánlják fel; a kampány mintegy 150 000 embert ért el. Ősszel egy másik kampányt is szerveztek "Köszönjük" címmel, amelynek keretében egy videót készítettek, amely a civil szervezetek által az emberek támogatásával elért munkát és eredményeket taglalta; ezt a videót a jelentés megírásának időpontjáig közel 20 000-szer nézték meg.

A civil szervezetek önszabályozása 2020-ban nem változott. Bár a civil szervezetek éves jelentéseket tesznek közzé - ahogy arra a törvény kötelezi őket -, nincsenek széles körben elfogadott írásos magatartási kódexek. Az Étikus Adománygyűjtő Szervezetek Önszabályozó Testülete még mindig az egyetlen jelentős szereplő ezen a területen; tagsága az évek során némileg nőtt, és jelenleg negyvenhat szervezetet foglal magában.

Jogi nyilatkozat: Az itt kifejtett vélemények a panel résztvevőinek és a projekt többi kutatójának véleményét tükrözik, és nem feltétlenül az USAID vagy az FHI 360 álláspontját.